

STADSHOLMEN

MAGISTERN 3

HARTWIGSKA Huset

S:t Paulsgatan 39

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

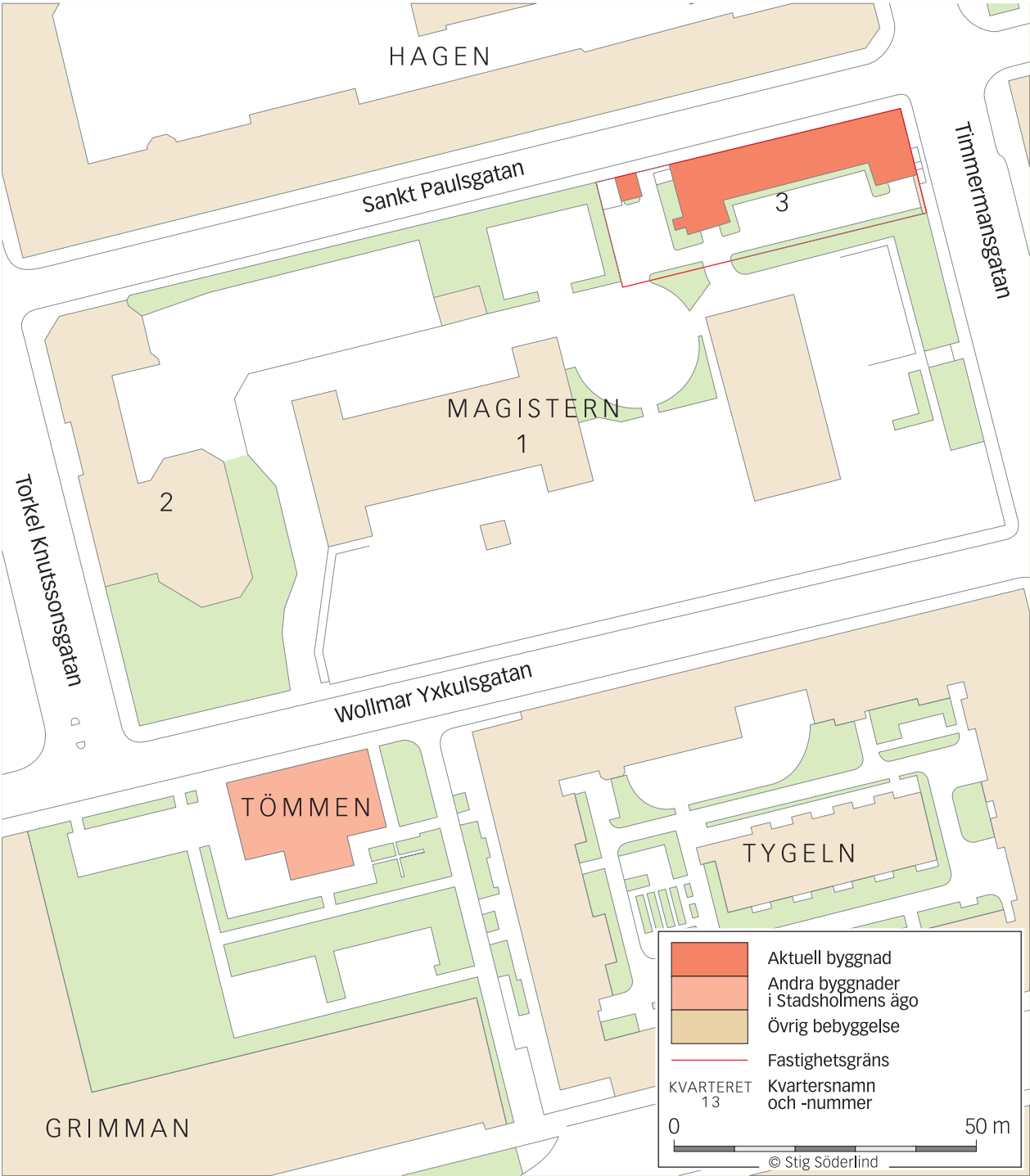
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

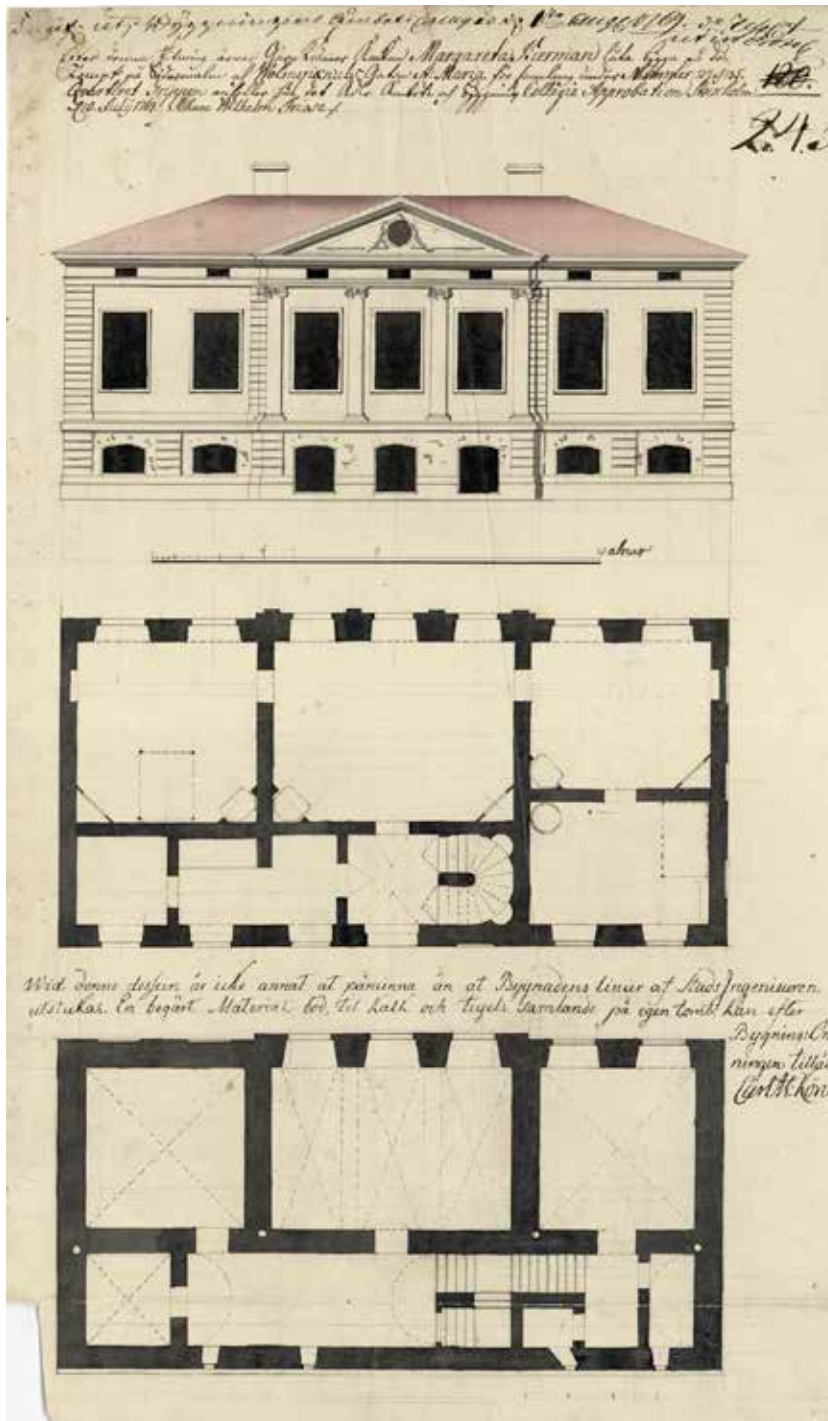
Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

MURMÄSTARE FRIESE'S RITNING TILL
 MARGARETA KIERMANS HUS 1769.
 SSA 1769:20:00.

Det så kallade Hartwigiska huset byggdes som privatbostad i slutet av 1700-talet. Det har sedan dess haft skiftande öden och av den en gång stora fastigheten med bland annat tobakslada finns i dag bara bostadshuset kvar.

Byggnaden berättar om hur Södermalm successivt byggdes ut under 1700-talet och hur en enklare trähusbebyggelse efter hand ersattes av putsade stenhus för ett välbeställt borgerskap. Kvarterets öppna karaktär skiljer det från den täta bebyggelsen

i kvarteren runt omkring och antyder hur många av husen på malmarna tidigare låg fritt med stora trädgårdar. De slätputsade fasaderna är typiska för tiden och de bevarade inredningarna är fina exempel på en representativ bostad från slutet av 1700-talet.

HARTWIGSKA HUSET FRÅN HÖRNET TIMMERMANSGATAN/S:T PAULSGATAN. FOTO J. MALMBERG.

Fastigheten Magistern 3 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under 1500- och 1600-talet fanns flera krukmakerier i området där Hartwigska huset nu ligger. Eldfarliga verksamheter av det här slaget hänvisades ofta till malmarnas mer obebyggda trakter, och namnet Krukmakargatan, belagt sedan 1600-talet, är en påminnelse om detta.

Ännu när Petrus Tillaeus gjorde sin kända Stockholmskarta 1733 låg kvarteret Gripen, som kvarteret Magistern hette tidigare, i utkanten av Södermalms bebyggelse. Den kuperade terrängen gjorde området lämpligt för väderkvarnar och i kvarteret norr om Gripen låg på 1700-talet kvarnarna Lilla och Stora Tuna. I närheten låg Momma Reenstiernas påkostade palats och stora trädgård från 1660-talet och längre västerut breddade Zinkens gård ut sig, uppkallad efter handelsmannen Frantz Zinck som ägde den

på 1680-talet. Här fanns också den damm som gett upphov till namnet Zinkensdamm.

Under 1800-talet växte bebyggelsen och fler och fler bostadshus uppfördes. Husens storlek ökade och kvarteren blev mer slutna än tidigare. År 1842 infördes folkskoleundervisning för alla barn och på 1860-talet uppförde Maria församling ett skolhus i kvarteret Gripen, nära granne med Hartwigska huset. Ytterligare ett skolhus uppfördes i samma kvarter på 1870-talet.

I slutet av 1800-talet tog stadens styrande initiativet till flera stora parkanläggningar i Stockholm som med ljus och grönska skulle ge invånarna bättre levnadsförhållanden. Delar av Zinkensdamms stora egendom togs då i anspråk för parken Tantolunden. På 1930-talet anlades Zinkensdamms idrottsplats på det sista markområdet.

HISTORIK

En oklar början

Den nuvarande byggnadens tillkomsthistoria är oklar. Efter en brand 1768 där de flesta byggnaderna

KÄLLARRUMMET I HÖRNET AV TIMMERMANSGATAN OCH S:T PAULSGATAN HAR TROLIGEN VARIT EN BAGARSTUGA.
FOTO J. MALMBERG.

i kvarteret förstördes ansökte järnhandlaränkan Margareta Kierman om byggnadslov för ett stenhus på sin tomt i kvarteret Gripen. Ritningen av murmästaren Johan Wilhelm Friese visar ett hus med en våning och en relativt påkostad fasadutformning med ett utskjutande mittparti, pilastrar, hörnkedjor och stora fönster. Friese hade åtta år tidigare även gjort ritningarna till det hus Margareta Kierman låtit uppföra på Hornsgatan 28.

Om det nya huset verkligen uppfördes enligt ritningen är oklart. Endast mittpartiet av dagens byggnad har någon överensstämmelse med ritningen. Den första brandförsäkringen tecknades 1782 av murmästaräldermannen Johan Wilhelm Friese, samme man som gjort ritningen till huset ett tiotal år tidigare. Sannolikt har Friese köpt in fastigheten någon gång efter uppdraget. Försäkringens beskrivning av huset stämmer inte med 1769 års ritning och möjligen har den ursprungliga byggnaden byggts till åt båda sidor någon gång före 1782, dock utan att någon byggnadslovsritning har bevarats.

Bancokommissarie Hartwigs hus

En mer tillförlitlig ritning upprättades 1790 av murmästaren Anders Tottie Pettersson. Dåvarande ägaren bancokommissarien C. O. Hartwig lät då göra vissa ombyggnader och bland annat de två korta flyglarna mot gården kom till vid den här tiden. Den västra användes som drivhus och i den östra fanns en förestuga och en trappa till övervåningen. Den huvudbyggnad som finns på ritningen motsvarar dagens utbredning. Tomten sträckte sig vid den här tiden nästan ända fram till Torkel Knutssonsgatan, och utmed S:t Paulsgatan byggde Hartwig bland annat en lada för torkning av tobaksblad. Här fanns också längor för stall och vagnshus samt en bagarstuga. Brandförsäkringarna från första hälften av 1800-talet beskriver ytterligare en mängd bodar och stenhus på tomten samt en trädgård framför huvudbyggnaden.

Huset blir skola

År 1854 köptes fastigheten av Maria församling som sedan bedrev folkskoleundervisning i Hartwigska

KAKELUGN MED BLÅ BLOMDEKOR FRÅN 1700-TALET.
FOTO J. MALMBERG.

DÖRR MED DEKORATIVT DÖRRÖVERSTYCKE FRÅN SLUTET AV
1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

huset. För att anpassa byggnaden efter verksamhetens behov gjordes en del förändringar, bland annat revs några mellanväggar för att skapa större lärosalar. Under 1900-talet har huset använts för slöjdsalar och skolkök. En period låg Stockholms systuga här och under andra världskriget användes lokalerna av Svensk-norska föreningen, som bildades för att stödja Norge under den tyska ockupationen. I dag används byggnaden som föreningsgård. En större upprustning gjordes 1968–1970 i samarbete med Stadsmuseet. Stadsholmen tog över fastigheten 2004.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden ligger med långsidan mot S:t Paulsgatan och har två korta flyglar mot söder. Fasaden är slätputsad med fönster i murlivet och oregelbunden fönstersättning. Mot gatan finns en spetsig gavel ovanför taklisten och mot gården är husets mittparti något förhöjt. De kopplade tvåluftsfönstren är från ombyggnaden 1970 och har kopior av dekorativa fönsterbeslag av 1700-talstyp. Taket är relativt flackt och klätt med plåt. Mot Timmermansgatan finns en

SÅ KALLAT FRANSKT GÅNGJÄRN AV 1700-TALSTYP. FOTO J. MALMBERG.

vackert skuren gustaviansk träport från C. O. Hartwigs ombyggnad 1790.

Interiör

De varierande verksamheterna i huset sedan mitten av 1800-talet har förändrat den äldre planlösningen. De förnämare rummen i husets mitt har dock bevarade rumsvolymer. Delar av byggnaden präglas av upprustningen och ombyggnaden i slutet av 1960-talet. Släta dörrar, kopplade fönster, linoleummattor, plastgolv och liknande är från denna tid.

I huset finns inredningsdetaljer från tiden omkring 1790 som taklister i stucc, halvfranska enkeldörrar samt profilerade dörr- och fönsterfoder. Några av de

en gång förnämare rummen har dörröverstycken där det i några fall finns kvar medaljonger och festonger i stucc. Huset har ett antal bevarade kakelugnar, bland annat en med blå blommor mot vit botten från tiden omkring 1770. På källarplanet, som delvis ligger ovanför markytan, finns flera välvda källarutrymmen och i hörnet av S:t Paulsgatan och Timmermansgatan finns ett särpräglat rum med hög takhöjd och kryssvälvt tak, förmodligen har rummet tidigare haft ett mellanbjälklag och fungerat som bagarstuga. De djupa fönstersmygarna avslöjar tjocka yttermurar, och trots sentida ytskikt ger rummet ett ålderdomligt intryck.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.